

2. D. B. V.

69

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO IUVENTVTIS PRINCIPE, AC
DOMINO,

DN. FRIDERICO AVGVSTO,

PRINCIPE REGIO, ATQVE ELECT. SAX. HEREDE,
ETC. ETC. ETC.
POSTERIOREM

DE

SACRIS
MVLHVSINIS

DISSERTATIONEM

PRAESES,

M. CHRISTIANVS GVILELMVS
VOLLANDVS,

ET RESPONDENS,

IOANNES MARTINVS AKIVS,
MVLHVSINI,

PLACIDAE ERVDITORVM DISQVISITIONI
SVBMITTENT,

IN AVDITORIO MINORI,

IPSIS IDIBVS MARTIIS,

ANNO A. O. R. c1o 15ccIII.

HORIS POMERIDIANIS.

VITEMBERGAE,
LITERIS MEYERIANIS.

§. I.

N priori Dissertatione de Urbis patriae SACRIS, quum pontificiis studeret partibus, et Romanorum Antistitum auctoritate in hac causa niteretur, actum est, ut opinor, satis: nunc ad cetera pergendum, et quo pacto immutata, ac tandem

sublata, et a D. Luthero instaurata, atque in nostratem Urbem, eiusque tractum introducta fuerint, ulterius persequendum, eodemque ordine commemorandum.

§. II. Primordia igitur conuersionis *Sacrorum*, quae apud nos antea uigebant, refero ad seculum post C. N. sextum decimum, eiusque annum uicesimum tertium et quartum, quo tempore fugitiuus iste homo, Pfeifferus, atque insignis fanaticus, Munzerus, Mulhusam se receperunt, et contra Clerum Romanum, quem omni conuiciorum genere confectabantur, acerrimos sermones habuerunt. Qui peruerfi doctores multitudini perplacuerunt, propterea, quod in monachos et moniales, qui malis moribus, ac licentia omnium ferme odium atque indignationem sibi concitauerant, acerba multa dicebant, ac uulgum specioso libertatis titulo, et nomine salutaris doctrinae callide usurpato, maximo-pere sibi conciliabant, obnoxiumque reddebant.

A. cl. 16
XXIII. et
XXIII.

§. III. Quoniam uero haec talia alibi * iam a me exposita sunt, diutius immorari iisdem hac uice non liceat. Neque illi soli fuerunt, qui Romanos ritus impugnarunt, quum plures odium atque inuidiam sacri ordinis hominibus apud populum conflarent. Quos inter praecipui extiterunt M. Hildebrandus, et Matthaeus, Oldislebienfis monachus, qui uehementissimis uerbis in

eos inuehebantur, atque infensissimos antiqui moris hostes sese profitebantur.

* In Dissertatione de Mulbusae Originibus, etc. nuper admodum in lucem emissa, ad quam lectorem remittendum puto. Ibi enim omnia, quae huc spectant, copiose enarrantur, scilicet §. XLIII. seqq.

A. c. l. b. §. III. Quorum turbulentis concionibus ita com-
XXIII. mota est multitudo, ut in perniciem Romanorum sacer-
XIII. Kal. cerdotum ac monachorum iurasse uideretur. Enimuero
Iul. media nocte in superioris Urbis foro congregata est, ingentemque ciuibus pariter, et sacri ordinis uiris iniecit metum, quum nonnulli ex turba in domus sacerdotum ac ciuium quorundam, quos nomine appellabant, et a ciuibz laesos se esse arbitrabantur, irruptionem facturos, atque eos ipsos una interfecturos, subinde clamarent. Quo uehementer territi sunt illi, adeo, ut plurimi, quibus uitae salus curae erat, de fuga mature capeSSenda consilii rationem inirent. Quapropter altera statim die ex Vrbe exceSSerunt, neque prius in eandem, quam a Principibus in deditiOnem acciperetur, redire uoluerunt.

§. V. Paucis uero interiectis diebus furor eorum ac rabies ita creuit, ut iam non in minis acquiescerent, sed pulso, instinctu monachi Oldislebensis, in fano D. Iacobi, aere Campano, magna frequentia conuenirent, atque sacerdotum Ordinis Teutonici domicilia, monasteria quoque, et Virginum Vestalium receptacula turmatim peterent, eademque crudeli modo uastarent, ac diriperent, fornacibus ac fenestris undiquaque euerfis, expulsisque. * Quae res auctoritate Magistratus sedari non poterat, quum hic in partes non diuideretur modo, sed etiam plerique eorum essent, qui sacerdotes ac monachos talia promeruisse, neque ad se eam rem perti-

pertinere, haud obscure significabant. Illi enim leui saepe de causa dira fulmina uibrare, iisque in populum faeuire, ac bona eius *Indulgentiarum* negotiatione ad se trahere solebant.

* Immo hoc non omittendum est, quod feminae nostrae ac uirgines in infestandis sacri ordinis hominibus uiris non minores gerere se uoluerunt. Permultae enim sacerdotem quendam in Templo D. Blasii sacris operantem, furentium instar aggressae, atque ex fano D. Kiliani fugientem usque ad Aedem Blasianam, quae certe intervallo satis amplo a se inuicem distant, strenue insequutae sunt, ut tanto se periculo subducere uix posset. Quo dilapso, domum suam perierunt, omniaque, quae in manus ueniebant, abstulerunt. Accidit haec res A. d. 13. XXIII. V. Kal. Ian. qui in Fastis inscribitur Ioanni Euangelistae. Quorsum legi merentur Aëtia MSC. ad A. e.

§. VI. Posthaec, instante atque urgente multitudine, ut propagandae *Euangelii* doctrinae liberior pateret locus, tutiorem Senatus ingredi uiam, quam furioso uelut populo diutius resistere maluit, annuitque huius postulatis, quae eo pertinebant, ut *Equites Ordinis Teutonici* de constituendis in duobus, iisque praecipuis Ciuitatis templis, *Mariano* et *Blasiano*, in quibus illi sacrorum curam gerebant, immo et reliquis Aedibus, sanctiori usui dicatis, emendati ritus sacerdotibus, admonerentur: si id recusarent, id officii munerisque genus ipsos in se suscepturos esse, Magistratum inter et populum conueniebat. Tum quoque, ut sermones de *Euangelio* libere, idoneo quouis loco, haberentur, et denique ut *monachi* et Virgines *Vestales* e receptaculis suis egrediendi, illataque bona auferendi facultatem nanciscerentur, ab Senatu multitudo stipulabatur.

§. VII. Igitur, mutato uitae *monasticae* genere, A. d. 13. Rotmehlerus et Kollerus cucullum abiecerunt, ac matrimonio XXIII. nū foedus inierunt, sociumque *Ioannem Leonem*, facer-

cerdotem antea ab *Equitibus Ordinis Teutonici* creatum, nacti sunt. Ad quorum excipiendos sermones attentae civium erant aures, quum ad tumultuantes, quamvis non per omnia recte sentientes, se non adiungerent, neque cum Demagogis, *Pseiffero* et *Munzero*, foederis societatem haberent. Horum uero affeculae templa ac *monasteria* depraedati sunt, atque insignem abstulerunt ornatum, imagines quoque et aras destruxerunt, atque, ut paucis multa complectar, barbarorum more uastarunt omnia, ac deleuerunt.

§. VIII. Verum Vrbe non multo post in Principum potestatem redacta, noui ritus sacerdotes partim ex ea eiekti, partim interempti sunt, ac Magistratus inter pacis conditiones, a uictoribus oblatas, hanc speciatim seruaturum se, fidem dedit, ut *sacra* in pristinum statum restituerentur, et antiquae ceremoniae acciperentur denuo, ac redintegrarentur. Idque uehementer urgebat Saxoniae Dux, Georgius, cognomine *Barbatus*, cui Principes focii pacandae tuendaeque Ciuitatis curam primo anno permiserant, quique, ut *pontificiarum* partium erat tenacissimus, omnem cogitationem adhibuit, ut *monasteria* et templa Romanis sacerdotibus redderentur.

§. VIII. Cuius mandatis morem gesturus Senatus, operam dedit, ut profugi *monachi*, atque instituti sui desertores, *Theodoricus Veismehlerus*, *Michael Kochius*, *Ioannes Leo*, alique, qui aufugerant, et in occultis degebant locis, deprehenso, debitis poenis afficerentur. Quamobrem ad uicinos Magistratus ac Principes publicas exarauit literas, in quibus, ut in custodiam traditi, in Vrbem remitterentur, sibi que traderentur, postulabat. Eodem tempore Senatus noster solemniter promulgauit

uit edictum, ut *monachi* Virginesque Vestales, et ceteri religiosi ordinis uiri, qui, mutato uitae genere, matrimonia contraxerant, dato certo dierum spatio, ex Vrbe migrarent: reliqui vero ad sedes suas et *coenobia*, ex quibus pulsi fuerant, redirent, atque in iisdem ad dies uitae permanerent.

* Hic deinceps cum fratre Pfeifferi Erfurti captus, atque inde ad Eccardi montem, uolente ac iubente Duce Georgio, abduetus, et in custodiam coniectus est, ex qua tamen prospere euasit. Tum quoque Pfeifferus, qui nullum tanta poena dignum scelus admiserat, ex uinculis liberatus est, et dimissus.

§. X. Neque in hoc acquieuit, sed de stabilienda et confirmanda Religione pontificia sollicitus, a Paulo, Aiscalonenſi Antistite, petiit, ut imagines, aras ac templa ipsa, nuper uiolata, atque ab *haereticiſ*, ut existimabat, contaminata, repurgaret, et solemniterum ritu consecraret. Qui etiam, data eam in rem certa pecuniae summa, Mulhusam uenit, omniaque templa, more recepto, *aqua lustrali* consperfit. Verſabatur enim S. P. Q. Mulhusinus in ea opinione, cultum Numinis, nisi haec antea peragerentur, exerceri recte non posse, neque sacra rite administrari.

§. XI. Post haec Saxo Septemuir, Ioannes, Ciuitati nostrae, si doctrinam *Euangelii* amplecteretur, decem aureorum millia, quam summam pro redimenda direptione ipsi debebat, condonaturum se, promisit. Senatus autem id recusauit, propterea, quod Imperatoris edictum de non tolerandis noui ritus sectatoribus, iisdemque Vrbe expellendis, iam A. c. l. b. XXIII. promulgatum, in manibus haberet, seruaretque. Idem quoque ad Hessiae Principem, Philippum, qui hac de causa ipse una cum coniuge Mulhusam peruenerat, pronunciauit. Neque administri illorum, qui haud multo post

A. c. l. b.
XXVI.

A. c. l. b.
XXI.

A. c. l. b.
XXXIII.

A. c. l. b.
post XXXV.

post eadem de re cum Senatu nostro agebant, aliquid obtinere potuerunt, et quum nihilominus duo emendatae Religionis *Theologi* ab Io. Friderico, Septemuiro Saxone, et Hessio Principe Mulhusam mitterentur, tamen intrandi templa, sacrosque sermones in iis habendi libertas ipsis denegata est, sic ut Vrbe mox excedere illi necesse haberent.

A. c. l. b. §. XII. Porro Hessus, ut unicum tantummodo
XXXVIII. in Vrbe templum *Lutheranis* daretur, instabat: sed neque in hoc consentire uoluit Senatus, fretus potissimum praesidio Georgii Saxonis, qui retinendam esse antiquam Religionem, omnibus modis suadebat, ac decem mille aureos, quos, ne Vrbs spoliaretur, soluturum se, receperat, eidem remittebat. Quapropter Consul *Sebast. Rodemannus*, emendati ritus sacerdotibus ualde inensus, Hessio liberam emendatae Religionis, in nostrate Vrbe exercendae, potestatem acrius urgente, ad Georgium profectus, et de his rebus conquestus est, qui mox ad generum scripsit, eumque, ut ab incepto desisteret, est adhortatus. Eodem hoc anno Senatus Mulhusinus in societatem foederis, contra *Protestantes* initi, receptus, sanctissime se obligauit, sic, ut illud cum uitae bonorumque periculo seruaturum se, affirmaret.

A. c. l. b. §. XIII. Breui post Saxoniae Duces, Septemuir
XLI. Ioannes Fridericus, et Henricus, qui fratri Georgio successerat, Hessiaeque Princeps, de introducenda in Mulhusinam Urbem Religione summis uiribus laborarunt, sed nihil effecerunt, Senatu ad Caesaris uoluntatem prouocante, et in sua sententia firmiter perseverante. Quin immo Gandersheimium ad *Provinciales monachorum* scripsit, ab eoque efflagitauit uirum, qui Mulhusam missus, Sacris in Ciuitate praeficeretur. In
 qui-

quibusdam tamen pagis, quamlibet renitente Magistratu, religiosi homines, qui emendatam rusticos docerent Religionem, constituti sunt, cura et auctoritate Eberhardi Tannii, et Iusti Menii, quos Septemuir et Dux Saxoniae eam ad rem ablegauerant, ut antiquos ritus abrogarent.

§. XIII. Tandem uero Septemuir Saxo et Hefius, ualidissimo exercitu, quo Guelpherbytum expugnauerant, instructi, ab Senatu nostro, ut ritus Romani coetus missos faceret, neque doctrinae Euangelii obfisteret amplius, impetrarunt. Itaque Principes hi Consiliarios ac *Theologos*, Fridericum Vangenheimium, Iustum Menium, * Valentinum Doellium, M. Iustum Vinterum, et Ioannem Leningium, Mulhusam delegarunt, qui de Ciuitate nostra, purioribus sacris imbuenda, praeclare meruerunt. Illorum enim opera *monachorum* ac *monialium* aedes occlusae sunt, ornatum cuncto et pretiosis rebus Senatui traditis, ac demandatis. Et potiora quidem Urbis templa, *Marianum* et *Blasianum*, quatuor susceperunt uiros, morum uitaeque sanctimonia conspicuos, *I. Menium*, *Seuerinum Seuerum*, *M. Io. Hellerum*, et *M. Io. Henningium*, partim a Septemuiro, partim ab Hefso missos, quibus cura sacrorum commissa fuit. Denique de constituendo cuiuslibet sacri ordinis homini stipendio cogitatum est, eaque res cum Senatu communicata, qui refragari non ausus, in omnibus consentiendum duxit.

* Hic primam concionem, de salutari doctrina habitam, edidit, et in Templo Mariae ad populum uerba fecit.

§. XV. Illi igitur doctores, quod sui muneris erat, integra fide praestiterunt, ac de Ciuium salute dies noctesque solliciti fuerunt. Quod hostis humani generis ferre non potuit, sed uariis artibus sanctissimos uiros lacessendos curauit. Vnus enim e Consulibus, *Ioannes Vetticbius*, qui Romanae Ecclesiae ritibus addictior, ac *Lutheranis* infensor erat, multo mero grauis, emendati ritus sacerdotes, quos per contemptum *Praedicantes* * uocabat, omnis

A. cl. l.
XLII.

A. cl. l.
XLIII.

B

gene-

generis ignominia notauit, illorumque doctrinam, et feruatorum integre *Mysteriorum* diuinorum administratorem indignis conuitiis lacesiuit, neque uxorum ac liberorum honori pepercit. Accusatus uero a Iusto Menio, aliisque religiosis uiris, omnia coram Magistratu negabat, et eorum, quae obicerentur, se prorsus esse ignarum respondere. Idcirco res haec deferretur ad Principum Consiliarios, in Vrbe commorantes, qui ascitis ex senatorio ordine uiris, sententiam dixerunt, ut pro concione, praesente et audiente omni populo, illatam sacerdotibus iniuriam publice deprecandam curaret: tum quoque sacerdotes, ut ueniam calumniarum sibi facerent, in conspectu Consiliariorum et Magistratus Urbis ipse rogaret: et denique centum aureis aerarium sacrum locupletaret. Quibus confectis, munere, ut uoluit, priuatus fuit.

* *Atque horum nomen adeo inuidiosum erat, ut protalibus, qui ignominia notati essent, uulgo haberentur. Enimvero ex hac causa lanifices, quorum numerus in nostrate Vrbe semper fuit frequentissimus, noui ritus sacerdotibus licem mouerunt, neque filium Henrici Schelii in tribum recipere uoluerunt, propterea quod a sacri ordinis uiro, cui uxorem ducere non liceret, procreatus esset. Tandem uero, quum id aliter fieri non posse, uidebant, eundem susceperunt. Quam in rem legendum est Chron. nostrum MSC. quod saepe laudauimus, ad A. Chr. cl. l. XLIII.*

A. cl. l.
XLVII.

§. XVI. Interea, nicto ad Mulbergam Saxone Semptemuiro, Imperatoris iussu, sacra haec emendata rursus antiquata sunt, motis dignitate *Lutheranis*, et *Pontificiis* in istorum locum suffectis. Dimissus quoque est cum ceteris ritus emendati sacerdotibus *Sebastianus Boethius*, * qui haud ita pridem *Vitemberga Mulhausam*, ut sacris ibi operam daret, ablegatus erat. Quo facto *librum* de obseruanda tantisper, dum *Concilium generale* institueretur, Religione, qui INTERIM uulgo dicitur, *Vrbachius*, qui Ciuitatis nomine in Comitibus Augustanis tractabat, secum attulit, eundemque Senatus noster,

A. cl. l.
XLVIII.

ster, auctore Rodemanno Consule, approbavit. Hic enim in omnibus ad Caesaris uoluntatem se conformauit, et ut Virgines Vestales claustris denuo includerentur, effecit.

* Ille enim ad suscipiendum Antistitis munus A. c. l. b. XLIII. ad nos uocatus est, quod multa industria ac fide administravit. Quo de legendus est Ioannes Bangius in Chron. Turing. ad h. A.

§. XVII. Accidit tamen, ut Nicolaus Kroetenschmidius Naumburgo Mulhusam ueniret, et nomine Ioannis, gente Goermari, Prouincialis Commendatoris Turingiae, de unico tantum templo, emendati ritus asseclis in Vrbe concedendo, cum Magistratu Mulhusino ageret, quod etiam, quamuis superiori anno eius repulsam tulisset, hac uice obtinuit, dataque est iis Aedes D. Blasii, in qua primum ad populum sermonem instituit L. Henricus Samuelus, et tandiu in Vrbe commoratus est, donec M. Hieronymus Tilesius, sacrorum ibi Antistes, constitueretur.

A. c. l. b.
LVI. et
LVII.

§. XVIII. In reliquis uero templis omnibus ac monasteriis Romana sacra celebrata sunt, quum plerique e proceribus antiquis ritibus ac ceremoniis constanter adhaerent, nec ab iisdem se dimoueri, facile paterentur. Interim complures non ciuium modo, sed et senatorii ordinis uirorum, instauratam amplexi erant Religionem, qui, inuitis ac repugnantibus proceribus, sedulam curam adhibuerunt, ut incolae ad salutem recte diligenterque instituerentur.

A. c. l. b.
LVIII.

§. XVIII. Postea Prouincialis Commendator ipse, qui de emendatis Mulhusae sacris optime meritus est, Io. Goermarus, in Urbem uenit, et Senatui, ut omnia templa emendati ritus hominibus instrueret, etiam atque etiam rogauit, eamque in rem bona, * ad Equites Ordinis Teutonici pertinentia, quibus sacri ordinis uiri sustentari possent, Magistratui nostro se traditurum significauit. Quod licet pluri

rimi suaderent, praecipui tamen, qui a partibus Pontificiorum stabant, uehementius resisterunt, atque omnes, quae offerebantur, pollicitationes reiecerunt.

* Tandem uero omnia haec bona, facta cum Equitibus pactione, emit Senatus, illique omni se iure abdicarunt.

III. Id. Iun.
hora V.
matutina.

§. XX. Videns autem eorum pertinaciam Goermarus, quod precibus consequi non potuit, ui exequendum, duxit. Templum enim Marianum, quod in Pontificiorum potestate erat, quum ad sacra mane conuenirent, occupauit, eiusque curam Lutheranis demandauit. * Quo facto uehementer gauisi sunt plurimi ciuium, qui emendatis sacris dediti, hoc dudum optabant, quamuis pontificii ritus sectatores id aegre ferrent. Salarium uero Sacri ordinis uiris ex bonis, quae ad *Ordinem Teutonicum* spectabant, curante Goermaro, assignari coeptum, Georgio Bonatho horum talium bonorum administratore constituto.

* Qui curam illam sine mora susceperunt, et altera statim die M. Hier. Tulesius concionem habuit, in qua Parabolam de diuite belluone et paupere Lazaro argumenti loco explicandam pariter atque illustrandam sibi sumpsit. Vid. Acta MSC. ad A. Cl. Io LVIII.

VIII. Id.
Iul.

§. XXI. Interea Pontificii, amisso Templo B. M. V. sacra in fano, ad *Franciscanos* pertinente, instituere, et eodem, quo antea modo in Aedibus Mariae et Blasii solebant, omnes ceremonias procurare coeperunt. Verum et hoc templum aliquanto postea monachis desertum fuit, quippe qui metu Colloquii, ipsos inter et Protestantes de Religione habendi, ex Vrbe, traditis Magistratui clauibus, discesserunt. * Quibus rebus Romani ritus cessabant, et emendata sacra omnibus in locis usurpabantur.

* Meminit quoque huius rei Pfefferkornius, de Rebus Turing. c. XXV. p. 290. qui tamen in eo lapsus est, quod scripsit, D. VIII. Idibus Ianuarii in templis Urbis hymnum cani: Cecidit Babylon magna etc. quum in suggesto solum sacro ea historia populo praelegatur, Deoque O. M. debitae hoc nomine gratiae persoluantur. Add. Binbardus l. c. ad b. A.

§. XXII.

§. XXII. Abrogato igitur publico apud nos *pontificii* ritus cultu, creuit, et prospero successu confirmata est pura Religio, ciuesque etiam reliqui, in tenebris et caligine permanentes, ad emendata a D. Luthero sacra sensim acceperunt. Atque in hac Religione ciuitas firma ac constans perseverauit, et ad nostra usque tempora continenter eandem fouet, ac tuetur.

§. XXIII. Illa autem patriae nostrae praecipua est felicitas, ac magnum immortalis DEI beneficium, quod absque ullis impedimentis instaurata sacra retinet, et sarta tecta conseruat. Nullum enim Urbis ciuem et ditionis nostrae incolam, Romano Pontifici obnoxium, aut *Reformatis* coniunctum, facile reperiamus, qui Ciuitatis iure perfruatur. Quod si uero *Pontificius* in Ciuitatem ascribi uelit, Religionem pristinam mutare necesse habet. Tum uero ciuis Mulhusinus uxorem, alienis sacris alluetam, ducere non potest, nisi ante nuptias nostratibus sacris erudiatur, quod comprobant *Constitutiones* nostrae *Ecclesiasticae*, * quae uix aliud, nisi grauissimae rationes diuersum suadeant, permittunt.

* *Quae constitutiones ideo factae et promulgatae sunt, ut sacrorum confusio, ceteroquin metuenda, uitaretur, quum uicinos utriusque Religionis, Catholicos et Reformatos habeamus, illorumque, scilicet Eichsfeldensium, in Ciuitate ac pagis nostratibus permulti degant, et ad seruitia conduci se patiantur.*

§. XXIII. Aliae equidem Ciuitates ac prouinciae uarias Religiones admittunt, et in parte felicitatis ponunt, utilitatis suae rationem habentes. Apud nos una et simplex Religionis doctrina uiget, et una mente animoque precationum formulae instituuntur, dissensionum occasiones ac causae praeciduntur, et uita moresque idonea sacri coetus disciplina reguntur, annitentibus et incumbentibus Theologis, doctrina excultis, et sanctitate egregiis, ut emendata sacrorum disciplina a corruptelis uindictur. *

* *Quo nomine non praetermittendi sunt uenerandi Ciuitatis nostrae Antistites, Superintendentes appellati, qui post receptos ritus emendatos apud nos olim floruerunt. Nominatim uero praeter Iustum Menium, et M. Sebast. Boethium, qui supra memorati sunt, arduo hoc munere functi sunt M. Hieronymus Tilesius, Antistes antea Deliciensis, D. Ioannes Stoeffelius, a Septemuir Saxone nostris commendatus, qui postea ab statione sua, iussu Saxonis, rursum discessit, et Pirnae in desperatione uitam finit: post hunc M. Ioannes Petreius, Zuicauienfis, M. Sebastianus Starkius, Creussensis, M. Ludouicus Helmholtz, Mulhusinus, M. Henricus Gallus Mulb. M. Beniaminus Starkius, Mulb.*

M. Andreas Cramerus, Magdeburgensis, M. Liborius Gallus, Mulb. M. Casparus Mehlbachius, Mulb. Tobias Volsius, Mulb. et denique Ioannes Bernardus Frobnius, Mulhysinus, qui iam in caelis triumphant, et de Ecclesia nostra tam praeclare meriti sunt, ut posteritas eorum memoriam grata mente ueneretur, ac perpetuo in animis suis mansura illorum monimenta relinquat.

§. XXV. Hodie curam Sacris nostris adhibent Viri, doctrinae praestantia, et rectis uitae exemplis maxime conspicui, D. IOANNES ADOLPHVS FROHNIUS, Antistes summa ueneratione prosequendus, et de coetu diuini immortaliter meritis, qui me sibi multis modis, praesertim institutione liberali et fidei, admodum deuinxit; et D. GEORG. CHRIST. EILMARVS, nomine tituloque *Pastoris* multam famam et dignitatem adeptus, de cuius insigni beneuolentia erga me, et meo auspicio disputantem, magnopere mihi gratulor, et nunquam conticesco. Praeter hos in nostrate Vrbe Viri perquam reuerendi, *M. Christianus Scribonius*, in Aede *Mariae*, et *Christophorus Iohnius*, in Fano *Blasii*, sacris, *Diaconorum* munere, funguntur. In Suburbis uero *Pastorum* nomine constituti sunt Viri admodum reuerendi, *Beniaminus Eisenhardus*, in Templis *DD. Nicolai et Petri*, et *Tobias Gottefridus Bakmeisterus*, in Aedibus *Georgii et Martini*, sacris in Vrbe extra ordinem administrandis admoto *Badero*.

§. XXVI. Neque reticendi sunt Viri admodum reuerendi et clarissimi, quibus cura sacrorum in Pagis ditionis nostrae est demandata. Speciatim uero Goermarae *Fridericus Eisenhardus*, Eigenrodae *Adamus Trabandus*, Bolstadii *Gottefridus Foersterus*, Horsmariae *Ioannes Guilelmus Vollandus*, Parens meus per dilectus, Doernae et Hollenbachii *Ernestus Fridericus Binkebankius*, Dachridae *Andreas Schmidius*, Solstadii et Eigenrodae *Ioannes Georgius Vokerodius*, Grabenae *M. Beniaminus Schollius*, Lengfeldae *M. Augustus Scribonius*, Ammarae *Andreas Stirius*, Felchtiae *Ioannes Bernardus Frobnius*, Keyserhagae et Riserac *Christianus Haferodius*, Hoengedae *Georgius Andreas Starkius*, Vindebergae denique et Salfeldiae *Ioannes Georgius Siehardus*, niuunt adhuc et uigent, sacris feliciter operantes.

§. XXVII. Tandem de *Scholis* nostrae Urbis aliquid addendum est, *Gymnasiumque*, quod literarum studiis apud nos floret, et *VIII. Classibus* distinguitur, paucis describendum restat. Inchoata autem est *Schola A. cl. Io. XLII.* atque emendatis sacris constituta et *Luthe-rana*, operam eo, Saxonis et Hessi auspicio, conferente Iusto Menio, atque aliis, in eoque primas Rectoris partes suscepit, *M. Hieronymus Volsius*, patria Oettingensis, natione Francus, uir in omni doctrinae genere

genere uersatus, et multam eruditionis laudem in literato orbe consequutus. Verum id non multo tempore interiecto esse desit, praesertim, quum *Protestantium* sacra, Caesaris edicto prohibita, abrogarentur. Quibus iterum sublatis denuo institutus est ludus in Vrbe inferiori ad Aedem *Blasianam*, cura et studio Antistitis *Tilesii*, et publice introductus, *M. Donato Grossio*, Olshazensi, eiusdem Rectore designato. Postea de commodiori loco consultari coeptum, eiusque sedes in media Vrbe ad Templum *Crucis* electa, et consequentibus annis statim haec *Schola*, titulo *Gymnasi* celebris, inaugurata. Quod accidit A. cto 1o LXXX. D. VI. Kal. Iun. quem in singulos annos nostrates celebrant, tantum Numinis beneficium in memoriam reuocantes.*

* *Eam ad rem legendi sunt Binhardus l. c. et Matthaeus Dresserus, Part. V. Isagog. Hist. V. Mulhusae.*

§. XXVIII. Interea non alienum foret, Rectorum inferre mentionem, qui humanioribus literis, et artibus, liberalibusque disciplinis iuuentutem in patria erudierunt, et ad nostram usque aetatem uixerunt ibidem, ac decesserunt. Idcirco eorum nomina, sicut ad me peruenerunt, suppeditabo, et cum lectore communicabo.*

* *Et post solemnem quidem illam Inaugurationem, A. cto 1o XIX. peractam, Rectoris munere functi sunt, Ioannes Regius, Gedanensis, Ioannes Bechererus, Mulbusinus, Christianus Becmannius, Bernas, M. Andreas Hampfischius, Mulbergenfis, M. Georgius Andreas Fabricius, Banarus, Tobias Vollius, Mulbusinus, M. Andreas Schulzius, Mulbusinus, Ioannes Gisbertus, Ienenfis, M. Christophorus Scribonius, Mulbusinus, Bernardus Knorrius, Mulbusinus, postea in Senatorum ordinem cooptatus, et adhuc dum Senatus Interiouis membrum, uir multo meritisissimus, ac patriae salutis amantissimus, et denique L. Beniaminus Scharfius, qui postea Sondershusam abiit, Comitibus Suarzburgii, nunc Principis, Archiater declaratus.*

§. XXVIII. His autem temporibus in Gymnasio nostro docendi prouincia demandata est Viris, humanitatis non uulgariter peritis, atque uaria doctrina probe excultis, nominatim *M. Gregorio Frischlero*, Rectori, *M. Scuerino Kreisigio*, Conrectori, ex quorum disciplina insignem cepimus utilitatem, *M. Ioanni Henrico Knorrio*, Classi II. Praefecto, uulgo Subconrectori, *Ioanni Adamo Thonio*, qui Classi III. Praeest, praeceptor noster optime meritis, cui maiorem in modum obstricti sumus, *Hermanno Hieronymo Ebrio*, qui me recta institutione maximopere sibi obligauit, Collegae III. *Ioanni Bernardo Stirio*, Collegae V. *Georgio Friderico Lohmanno*, Collegae VI. *Christophoro*

A. cto 1o

XLVII,

A. cto 1o

LXIII.

A. cto 1o

LXXXVIII.

phoro Hopffo, Collegae VII. et denique Ernesto Braunschweigero, Collegae VIII. atque ultimo, qui omnes, quod suarum partium est, diligenter curant, ac de bonis artibus quotidie magis magisque mereri student.

§. XXX. Curam uero *Sacrorum* sibi uindicat Senatus Ecclesiasticus, qui ex tribus Senatoribus, et Antistite nostro constat. Civilis ordinis uiri tantum praesident, ita quidem, ut qui locum habet in Senatu Regentie, illo ipso anno *Praefidis* dignitatem consequatur, in quo niunere secundo et tertio anno ceteri ipsi succedunt. Praeter hos curationem *Inspectionemque* Sacrorum in se suscipit Senatus Interior, qui *Collegii Seniorum* nomine antiquo more insignitur.

§. XXXI. Haec fere sunt, quae de praesenti argumento seligere, ac literis mandare uolui, adiutus potissimum ope atque consilio celeberrimi, meique amantissimi *Theologi* D. EILMARI, qui multam industriam impendit, et in describendis, atque ex *tribunali* nostro colligendis, accurateque conferendis Actorum MSC. codicibus summa cum diligentia et cura, per integras quoque hebdomadas, ipse elaborauit, ut non possim non sempiternum me hoc nomine eius reputare debitorem.

§. XXXII. Interim multa, quod diffiteri nolo, supersunt, quae pertractari hic possent, immo deberent. De Templis enim brevissime egi, nec plene perfecteque illorum historiam sum complexus. Causa inprimis haec est, quod rerum istarum copia paulo serius mihi facta sit, atque extra patriam uersanti minime integrum fuerit, documenta uetera ac monimenta inspicere, seduloque omnia scrutari. Tum quoque haec talia enarrare, et prolixius persequi, exiguum chartae huius spatium non permittit, quod etiam, ut Dissertationi tandem finem imponam, a me efflagitare uidetur.

§. XXXIII. Quamobrem perseuero in pietatis affectu, et gratiae erga Deum immortalem mentis significatione conquiesco, eumque toto pectore precor, ut charissimam Patriam in antiqua sua libertate non defendat modo, sed perpetua etiam felicitate augeat, atque exornet. Seruet ille nobis *Sacra* pura, et ab omni peruersarum opinionum labe integra, seruet nobis salutarem *Euangelii* doctrinam, seruet *Proceres*, ad quorum curam *Sacra* pertinent, seruet fideles, et recte sentientes *Ecclesiae* doctores, seruet coetum docentium ac discientium, seruet omnes ac singulos, eosque aduersus seculi mala tuendos suscipiat, et benigne ac perclementer protegat, praesidioque suo septos custodiat muniatque.

Ji 2149

ULB Halle
002 410 087

3

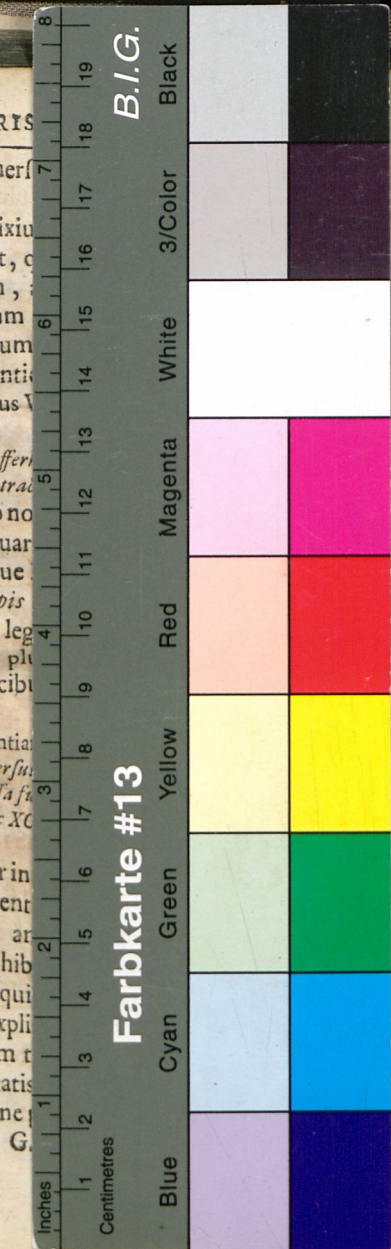

sb.

Von 18

VON 17

69
Q. D. B. V.
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO IUVENTVTIS PRINCIPE, AC
DOMINO,
DN. FRIDERICO AVGVSTO,
PRINCIPE REGIO, ATQVE ELECT. SAX. HEREDE,
ETC. ETC. ETC.
POSTERIOREM

DE
SACRIS
MVLHVSINIS

DISSERTATIONEM
PRAESES,
M. CHRISTIANVS GVILELMVS
VOLLANDVS,

ET RESPONDENS,
IOANNES MARTINVS AKIVS,
MVLHVSINI,
PLACIDAE ERVDITORVM DISQVISIONI
SVBMITTENT,
IN AVDITORIO MINORI,
IPSIS IDIBVS MARTIIS,
ANNO A. O. R. cId IdccIII.
HORIS POMERIDIANIS.

VITEMBERGAE,
LITERIS MEYERIANIS.